

حفظ بناهای تاریخی زیارتگاهی حفظ هویت فرهنگی

علی خیری

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی – واحد شهر قدس

دانشجوی دکترای معماری دانشگاه معماری و ساختمان آذربایجان

کلمات کلیدی: بناهای تاریخی زیارتگاهی، هویت، فرهنگ

مقدمه

چگونگی حفظ هویت تاریخی، فرهنگی در شهرهای مدرن یا شهرهای در حال پیشرفت، دغدغه‌ای است که نه تنها در ایران که حتی در کشورهای دارای بناها و بافت‌های تاریخی اندک نیز وجود دارد. بناهای تاریخی زیارتگاهی چه در تپه‌ها و قبرستانهای روستاهای دور افتاده که از دوران ایلخانی و سلجوقی به یادگار مانده باشند و چه در وسط شهرهای بزرگ به جای مانده از زمانی نزدیکتر به ما، همگی ارزش تاریخی، فرهنگی و هویتی را برای بازدیدکنندگان تعریف می‌کنند. در این میان بناهای تاریخی - زیارتگاهی علاوه بر اهمیت کالبدی و تاریخی شان، دارای ارزشهای معنوی، فرهنگی و اجتماعی نیز می‌باشند که نیازمند شرایط خاصی جهت تداوم حیات خود هستند. با توجه به اینکه هر بنایی در ارتباط و در تأثیر متقابل با محیط اطرافش می‌باشد، لزوم حفظ هویت تاریخی محیط پیرامونی این بناها اصل مهم در حفظ هویت تاریخی، فرهنگی بناهای زیارتگاهی خواهد بود. بناهای زیارتگاهی جایی هستند که یگانگی فکری، فرهنگی و هویتی در آنها به وقوع می‌پیوندد و لازمه حفظ این یگانگی در درجه نخست حفظ کالبد و سپس روح مکان می‌باشد. اهمیت حفظ بناهای تاریخی زیارتگاهی در اینجا است که برخی از بناهای تاریخی در طی زمان و بر اثر پیشرفت تکنولوژی عملکرد خود را از دست داده، متروک شده و تخریب می‌گردند مثل کاروانسراها؛ ولی بناهای مذهبی به خاطر جنبه اعتقادی و معنوی نه تنها عملکرد خود را از دست نمی‌دهند بلکه باعث رونق فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی منطقه نیز می‌باشند و بعضاً بخاطر مجاورت با برخی تاسیسات و فضاهای زیستی باعث تداوم حیات آنها نیز می‌گردند، که این مسئله ارزش بناهای زیارتگاهی را دوچندان می‌کند.

هر بخش از فضای ساخته شده و یا هر واحد معماری - شهری بی توجه به شکل و اندازه اش، قابلیت آن را دارد که مفاهیم یا معنای خاصی را منعکس سازد. وجود معانی و مفاهیم در فضای معماری، آن جایی بیش تر متراکم می‌شود که فرهنگ غنی تر و سازندگان متعهدتری در امر شکل دادن به فضا دخالت داشته باشند. شناخت مسائل حاد یا موجود در بنا و نیازهایی که بنا، امروز می‌تواند به آنها جواب دهد، همراه با استحکام بنا در مقابل پدیده های فرساینده و نیز نقش فرهنگی - اجتماعی خاصی که به موازات این دو، بنا برپا می‌گردد، به صورت حادی مطرح می‌شوند.

به مساله نقش هویتی، فرهنگی، اجتماعی بناهای زیارتگاهی در زمانهای گذشته و ادامه آن در آینده، با توجه به آن چه پیش از این گفته شد، می توان چنین پاسخ داد. بناهای تاریخی زیارتگاهی قادرند در یکپارچگی و وحدت خود و به اتکاء ویژگیهای شکلی عناصر متفاوت متشکله شان، از راه ارائه یک «روحیه» خاص، یا از راه یادآوری بعضی خاطرات زندگی اجتماعی گذشته نقش سازنده ای را در گستره های ادبی و فرهنگی ایفا کنند.

هویت

«هویت»، یکی از مهمترین مسائل و چالش های پیش روی جوامع در حال توسعه، در طی فرآیند جهانی شدن و جهانی سازی عصر حاضر است که تعاریف متعددی از این واژه به عمل آمده است؛ طبق تعریف متداول، «هویت، احساس تعلق خاطر به مجموعه ای مادی و معنوی است که عناصر آن از قبل شکل گرفته اند.» از آنجایی که «هویت»، مجموعه ای از صفات و مشخصاتی است که باعث «تشخص» یک شیء از اشیاء دیگر می گردد؛ بناهای زیارتگاهی نیز به تبعیت از این معیار، شخصیت یافته و مستقل می گردند. هویت در یک بنای زیارتگاهی به واسطه ایجاد و تداعی «خاطرات جمعی» یگانگی فرهنگی و مذهبی، تعلق خاطر و وابستگی را نزد آنان فراهم کرده و زائران را به سوی یکپارچگی، هدایت می کند. وقتی يك شهر یا جامعه رشد می کند، بخشی از صفات هویتش در جریان رشد تغییر می کند و ساماندهی جدیدی می یابد. به تبع این تغییر محیط پیرامونی یک زیارتگاه نیز از آن بی تاثیر نخواهد بود، لیکن جهت حفظ هویت فرهنگی، مذهبی، اجتماعی آن در این ساختار باید هویت شهری به عنوان يك معیار برای توسعه و عاملی برای ارتقای کیفیت محیط مطرح شود تا بتواند زمینه های حفظ این ارزشها در یک بنای زیارتگاهی را تامین نماید.

عناصر هویتی یک بنای زیارتگاهی

از آنجا که هر بنا دارای دو بعد کارکردی و کالبدی است، لذا ابعاد مختلف هویت وابسته به آن نیز دارای دو وجه مذکور خواهد بود. بنابراین در یک تقسیم بندی کلی ابعاد هویتی یک بنای زیارتگاهی را می توان در قالب همین دو بعد مجزا ساخت.

عناصر کالبدی

بدیهی است که اولین برخورد با هر بنائی سیما و کالبد آن است؛ وجهه ای قابل ادراک که با حواس عناصر کالبدی عناصری هستند که با حواس پنجگانه براحتی قابل تشخیص و بازشناسی باشند. با این توضیح حال اگر در تعریفی

اولیه، بنا را مجموعه ای از عناصر سازه ای و ظاهری بدانیم، بی شک می بایست کالبدی برای آن متصور گردیم که در صورت هویت دار بودن یا ساخته شدن و هر فعل دیگری بتواند منحصر به خود باشد. به تعبیری کالبد و ساختار بر جای مانده بناهای تاریخی یکی از مهمترین ابعاد هویتی آنها را شکل می دهند. از طرفی همین کالبد است که بعنوان آئینه ای تمام نما از تاریخ و رویدادهای آن مطرح می گردد.

عناصر کارکردی یا محتوای یک بنای زیارتگاهی

با قبول بنا بعنوان موجودی زنده دیگر نمی توان تنها به بعد ظاهری آن نگریست و باید بعد محتوایی یک بنا را که منبعث از ابعاد هویتی پیرامون وزائران آن است را هم بررسی کرد .

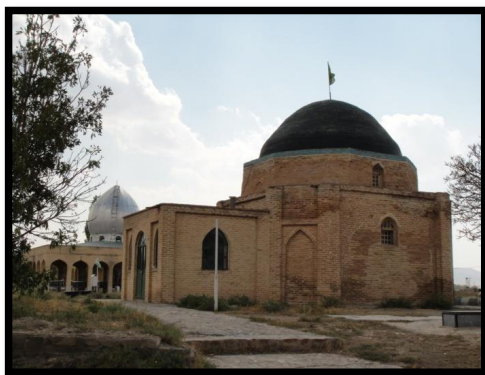
نتیجه گیری

در بناهای تاریخی زیارتگاهی علاوه بر حفظ کالبد بنا باید به دنبال حفظ روح آن نیز بود ، زیرا این بناها ضمن دارا بودن ارزش معماری ، دارای ارزش اعتقادی و نوعی قداست می باشند ، که احترام به این بناها احترام به اعتقادات مذهبی است و بایستی این میراث را حفظ کرده و به فرزندانمان هدیه کنیم.

تصویر ۱ - امام زاده قاسم و سارا ، صائین قلعه زنجان

کمرنگ شدن هویت کارکردی بنا به جهت عدم حفظ حریمهای بنا و احداث سازه های نامتجانس با کالبد و هویت بنا در کنار آن

تصویر ۲ - امام زاده ابراهیم ، سلطانیه زنجان

ارتقاء سطح فرهنگی ، معنوی منطقه با احداث بناهایی با کارکرد مکمل در مجاورت آن به جهت برقراری ارتباط موثر با محیط پیرامونی

تصویر ۳ - امام زاده سید ابراهیم ، زنجان

حفظ هویت فرهنگی ، معنوی و اجتماعی منطقه به جهت حفظ و افزایش هویت کارکردی بنا

تصویر ۴ - امامزاده اسماعیل قزوین

حفظ هویت فرهنگی ، معنوی و اجتماعی منطقه به جهت حفظ و افزایش هویت کارکردی بنا

تصویر ۵ - شاهزاده حسین قزوین
ارتقاء سطح هویت فرهنگی ، معنوی منطقه به سبب کالبد زیبا و حفظ هویت کارکردی بنا

منابع و مآخذ

- ۱ - دکتر محمد منصور فلامکی ، باززنده سازی بناها و شهرهای تاریخی ، ۱۳۸۹
- ۲ - مهندس محمد حسن محب علی و دکتر اصغر محمد مرادی ، دوازده درس مرمت ، ۱۳۷۴
- ۳ - بررسی و تحلیل بناهای آرامگاهی استان زنجان ، علی خیری ۱۳۹۰
- ۴ - بررسی و تحلیل بناهای آرامگاهی استان قزوین ، علی خیری ۱۳۸۷